

PROF. NEJAT DİYARBEKİRLİ’NİN ARDINDAN (17 Haziran 1928 / 13 Temmuz 2017)

Fulya Eruz*

Hakkında hiç bir zaman vefayat yazılması düşünülmeyen insanlar vardır. Fakat hiç istemesek de, elimiz klavyenin tuşlarına çok zor gitse de, kaçınılmaz son bizleri yetiştiren bir nesli, birer birer bizlerden koparıp ebediyete alıyor. O an geldiğinde de, söylenmek istenenler, kendisini hiç tanımamış olanlara bizde kalan anıları aktarmaktan ibaret oluyor. Yitirilen nesil -asında ülke olarak yitirdiğimiz bu değerler -, eğitim aldıkları kadroya bakıldığında bizlerin hiç bir zaman ulaşamayacağı ayrıcalıklı sınıf olarak her zaman örnek aldıklarımızdı. Ve bizleri de, Türkiye’yi şekillendiren bu kadronun öğrencilerinden doğrudan ders aldığımız için ayrıcalıklı kılıyordu. Ne mutlu ki bizler onları tanıdık, derslerini dinledik, sınavlarında ter döktük, birlikte kazılara katıldık, seyahatlere gittik, projelerinde yer aldık, öğrencilik anılarını dinledik kısacası pek çok şey öğrendik ve her birimiz kendi anılarımızı biriktirdik. Hocalarımızla geçirdiğimiz zamanlar çoğaldıkça, bilimsel kimlikleri yanında yaşamdan zevk almak adına da içlerinde ne gibi gizli hazineler biriktirdiklerinin farkına vardık. Bugün, yaprak dökümü misali birer birer kaybettiğimiz hocalarımız, bizlere akademik hayatta var olabilmek için yaşamın bize sunduğu tüm güzellikleri keşfetmemiz ve bu güzellikleri görerek, yaşayarak, zevk alarak bilimsel çalışmalarımızı şekillendirmemiz gerektiğini miras bıraktılar. Çünkü onlar hayatı ve akademisyenliği sonuna kadar, dolu dolu ve başarıyla, olması gerektiği şekliyle çok yönlü olarak yaşadılar; tıpkı mirası devr aldıkları kendinden önceki nesiller gibi.

İşte sevgili hocamız Prof. Nejat Erol Diyarbakirli yansıttığı ışığı ve nevi şahsına münhasır duruşu ile bu gruba girenlerin başında gelmektedir.

Prof. Nejat Diyarbakirli, 1954 yılında mezun olduğu Güzel Sanatlar Akademisi’nde öğretimine devam ettiği yıllar içinde ve mezuniyet sonrası kariyer aşamasında Doğu-Batı Sanatı, Türk Sanatı ve Kültür Tarihi konularında dönemin en önemli hoca ve araştırmacıları ile birlikte çalışma fırsatı bulmuştur. Prof. Beh-

---

* Dr., İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Sanat Tarihi Bölümü Emekli Öğretim Üyesi, İstanbul / Türkiye. eruzay@gmail.com

çet Ünsal, Prof. Zeki Faik İzer, Prof. Nurullah Berk, Prof. Celal Esad Arseven, Prof. Rıfki Melül Meriç, Prof. Dr. Hilmi Ziya Ülgen, Prof. Dr. Kenan Özbel, Prof. Dr. Katherina Otto-Dorn, Prof. Dr. Kurt Erdmann, Prof. Dr. Oktay Aslanapa, Prof. Dr. Faruk Sümer, Prof. Dr. Muharrem Ergin, Rikkat Kunt kendisini şekillendiren bu önemli hocaların başında gelenlerdendir. Prof. Diyarbakirli, onların derslerine devam etmiş, sohbetlerine katılmış, araştırma gezilerinde görev almıştır. Ayrıca bu grubun içinden Prof. Dr. Oktay Aslanapa, Prof. Dr. Faruk Sümer, Prof. Dr. Muharrem Ergin hocalarla bilimsel ve dostlukla donatılmış özel arkadaşlıkları ise yaşamları boyunca sürerek devam etmiştir. Türkiye’de Türk Sanatı, Tarih, Kültür Tarihi ve bugünkü Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi’nin oluşumuna liderlik etmiş bu akademik kadro ile uzun yıllar beraber çalışmıştır. Daha sonra feyz aldığı hocalarından devr aldığı hocalık görevini, 1956-1995 yılları arasında önce Güzel Sanatlar Akademisi Türk Sanat Tarihi Enstitüsü Müdürlüğü ve daha sonra da Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi Arkeoloji ve Sanat Tarihi Bölümü Türk – İslam Sanatları Anabilim Dalı Başkanlığı ile sürdürmüştür. 1995 yılında emekli olduktan sonra bilimsel birikimini 1995-1999 yılları arasında Muğla Üniversitesi Güzel Sanatlar Fakültesi’nde yetiştirdiği öğrencileri ile paylaşmıştır.

Yurtdışında bulunduğu araştırmaları sırasında ise Sanat Tarihinin dünya çapındaki hocaları ile bire bir çalışma imkânı bulmuştur. 1960 yılında İsveç Upsala Üniversitesi’nde “*Erken Dönem Memlûk Halıları*” konusunda Prof. Carl Lamm; 1962-1963 yılları arasında ise Londra Üniversitesi School of Oriental & African Studies’de “*Orta Asya Arkeolojisi ve Maden Sanatı*” konularında Prof. David Rice ile birlikte çalışmıştır.

Hocalık ve idari görevlerinin yanında, özellikle Türk ve Anadolu Halıcılığının gelişimi üzerine yaptığı araştırma projeleri ve düzenlediği Halı Kongreleri ile Türk Halılarının uluslararası platformlarda temsil edilmesine yönelik güçlü çalışmalarda bulunmuştur. Bu çalışmalar ile 1977-2004 yılları arasında uzun bir süre ICOC (International Conference of Oriental Carpets) Türkiye Temsilciliği ve Organizasyon Üyesi olarak etkin rol üstlenmiştir.

Ayrıca Prof. Diyarbakirli, bireysel çabaları ile başlattığı ve çalışma hayatının 45 yılını verdiği Orta Asya Bölgesi araştırmalarını, 1987-2001 yılları arasında UNESCO İpek Yolu Projesi kapsamında Türkiye temsilcisi olarak devlet adına sürdürmüştür. 1993 yılında Paris’te UNESCO Hizmet Madalyası ile taltif edilmiştir.

Emekli olarak aktif Akademisyenlik görevini bıraktığı 1999 yılından sonra da boş durmamış hep üretmeye, yaşamı boyunca el yazısı ile sarı teksir kâğıdına aldığı notları derlemeye ve şahsına ait muazzam bir hazine olan kütüphanesinde

zaman zaman bizler gibi eski asistanlarıyla çalışmalarına devam etmiş, çeşitli bilimsel toplantılara katılmıştır. En büyük emellerinden biri; son zamanlarına kadar üzerinde çalışmalar yaptığı Milli Eğitim Bakanlığı Kültür Yayınları içerisinde 1972 yılında basılmış olan *Hun Sanatı* kitabını eklemeler yaparak düzenleyip yeniden basılmasını sağlamaktı. Bu çalışmalarını sırasında geçirdiğimiz ortak çalışma anları, bizler için edindiğimiz bilgi zenginliği açısından yeni bir eğitim süreciydi adeta. Özellikle Orta Asya Türk Sanatı konularını araştıranlar için çok önemli yer tutan bilim insanları ve Orta Asya'daki kurganları kazan Arkeologlar, sevgili hocamızın yakın dostları, çalışma arkadaşları ya da bilimsel rakipleriydi. Onlarla ilgili anılarını, bilimsel tartışmalarını bizlere naklettiğinde bizler de hem o bilim insanlarını daha yakından tanıyor hem de kitaplarda yazmayan sadece şahsi tecrübeler arasındaki detaylarda gizli kalmış pek çok bilgiye ulaşıyorduk.

Detaylarda gizli kalmış, kitaplarda yazmayan bu yaşanmış tecrübelerden birini; Prof. Diyarbekirli'nin "Altaylarda Hiung-nu kurganlarını gün ışığına kavuşturan ve müstesna bir arkeolojik olay yaratan ilim adamı Rudenko ile konuşmalarımızı ve tartışmalarımızın ilgi çekici tarafını merak ediyor musunuz?" cümlesi ile başlayan anılarını özellikle paylaşmak istiyorum.

"Kazı buluntuları üzerine araştırma yapmak üzere Rusya'da bulunduğum sırada, Pazırık kazılarını yapan değerli Etnograf ve Arkeolog *Sergei Rudenko* ile Leningrad Ermitage Müzesi¹Müdürü *Boris Piotrovsky*'nin odasında 1968 yılının Mart ayında karşılaşmıştık. Odada bu bölgede kazıları yapan değerli arkeolog ve ilim adamlarının yanında Altaylardaki kazıları ile tanınmış *Prof. Mikhail Gryaznov* ve Orta Asya'nın büyük araştırmacısı *Dr. Aleksey Pavloviç Okladnikov* da bulunuyordu. *Okladnikov* daha çok Paleolitik dönem ve petroglif konusunda çalışsa da, her üç ilim adamı Sibiry'a'daki Hun kurganlarının, İskitlerden kaldığı üzerine hemfikir bir duruş sergiliyorlardı. Ayrıca Ermitage Müze Müdürü Boris Piotrovsky de değerli bir İskit Sanatı mütehasısı ve yazdığı eserler ile tanınan bir bilim insanıydı. *Piotrovsky* ve *Rudenko*'nun bu konu üzerine yazılmış kitapları ve makaleleri bulunmaktaydı.² *Piotrovsky*'in odasındaki istişarelerimiz –bilgi paylaşımı-

¹ Prof. Diyarbekirli eski Türklerin coğrafyasını taradığı dönemlerde bu topraklar Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği tarafından idare ediliyordu. Bu sebeple, Büyük Çar Petro'nun kurduğu şehir Petrograd (Petersburg), Bolşevik devriminin mimarı Lenin'in ölümünden sonra 26 Ocak 1924 tarihinde Leningrad olarak anılmaya başlanmıştı. 1991 yılında ise Boris Yeltsin şehrin ismini bu sefer St.Petersbug olarak değiştirmiştir. Hocayı tanıyanlar bu şehri konuşmalarında ve yazılı anlatımlarında Leningrad olarak ifade ettiğini bilirler.

² Sergei Ivanovich Rudenko, *Frozen Tombs of Siberia: The Pazyryk Burials of Iron-Age Horsemen*, University of California Press, USA 1970; Boris Piotrovsky, *Frozen Tombs: The*

sirasında Karadenizin kuzeydoğusunda bulunan Krali İskitler, Volga sahilinde Sarmatlar, güneyinde Massagetler, İran'ın doğusunda Saka'lerden söz ediyoruz. Dolayısıyla İç ve Orta Asya'nın etnik grupları söz konusu. Ve Karadeniz bozkırlarından Altaylara kadar uzanan bir bölgeyi kapsadığından benim de ilgi alanıma girmektedir.

S.Rudenko'ya *açtığı kurganların bilimsel kazı raporlarında*; Altay kurganlarının ve özellikle Pazırık kurganlarındaki buluntuların neden İskitlere ait olduğunu yazdığını sordum. Bu sorum, yaşı artık bir hayli ilerlemiş *Rudenko*'yu oldukça sinirlendirmişti, ayağını yere vurarak Orta Asya'nın Çin sınırına kadar bütün göçebelerin "İskit" olduğunu ısrarla belirtti. Kendisine Karadeniz'in kuzeyinde Krali İskit'lerden bahsederek, onlara bir itirazım olmadığını, ama Tuna boylarından Çin sınırına kadar olan bütün göçebe topluluklarını nasıl tek bir etnik grup adıyla "İskit" olarak adlandırabilirsiniz diye tekrar sormuştum. Üstelik o dönemlerde sıklıkla başvuru kafatası ölçümleri üzerinden, Pazırık ve Altay kurganlarından çıkarılıp Ermitage Müzesinde sergilenen tahnit edilmiş (mumyalanmış) cesetlere baktığımızda; dolikosefal Mongoloidlere değil yeryüzünde mevcut üç büyük ırk grubundan Eurapid adı verilen gruba brakisefal Turanid'lere yani Türklere ait olduğunu da ifade etmiştim.

Bütün bu konuşmaları dinleyen ve tartışmanın büyüyeceğini anlayan *Prof. Gryaznov* bana,

- Hocamızı daha fazla zorlamayın,

der gibi üzüntülü bir şekilde bakıyordu, bir aralık kaşlarını kaldırdı, dudaklarını büzdü,

- Yaklaşık 2,5 saattir konuşuyoruz, lütfen artık sohbetimizi kapatım dedi. *Piotrovsky*'nin odasından çıkarken de,

- Evet çok haklıydınız fakat yaşlı bir ilim adamını sorularınızla bu kadar bunaltmayacaktınız, sıkıştırmayacaktınız, dedi.

Müdüriyet odasından ayrılmadan hemen önce *Rudenko* bana şu açıklamayı yapmayı uygun buldu,

- Mezardan çıkan cesetlere bakarak bunlara Hun diyorsunuz dolayısıyla Türk olduklarını iddia ediyorsunuz. Evet, bu tahnit edilmiş cesetler Türk'tür, yani Hun'dur, bu da topluluğun başında Türkler oldu-

ğuna işaret eder ama yerli halk Türk (Hiung-nu) değildi.

dedi. Ben de kendisine,

- Yerli halktan hiç bir mezar açıp açmadığını, sordum.

Açmamıştı. - Ancak bu, sayede yerli halk hakkında bu kadar kuvvetli fikir sahibi olabildiniz, demiştim.

Rudenko yine ilave ederek,

- Bakın, bugün Yunanistan'da kraliyet var (O devrede Yunan krallığı mevcuttu). Yunanistan'ın Kraliyet hanedanı Yunanlı değil, Habsburg hanedanıdır yani Almandır ama halk Yunan'dır.

Bunun üzerine - bu açıklamaya rağmen maalesef kendisinin de İskit dediği halkın başında bulunan Kağan'ın Türklerden olduğunu dahi eserlerinde belirtmemiş olduğunu hatırlattım. Bu tartışmalar boyunca bana hak veren *Prof. Gryaznov* ise eserlerinde bu konuda bakın ne diyordu:

- ....Bu bakımdan eski yazarlar ve günümüzdeki yazarlar da hiç bir ayırım yapmadan onları aynı isimle adlandırmaktadır. Grekler Karadeniz ve Orta Asya göçebelere 'İskit' derler. Persler stepteki bütün göçebelere 'Saka' derler. Günümüzün bilginleri de bu göçebe topluluklarına aşağıda belirteceğim terimleri kullanmışlardır: 'Altay Sakaları', 'Altay İskitleri', 'Orta Asya İskitleri' gibi. Aslında bu terimler pek doğru sayılmadığı gibi uygun da değildir.³

Sevgili Hocamızın paylaştığı bu bilimsel tartışma; bize bilimsel olarak katkı yapmanın yanında, dünya çapında Bilim İnsanlarıyla birlikte olabilme şansını yakalamış bir hocanın öğrencisi olmanın ayrıcalığını da hissettirmiştir. Aslında bizleri yetiştiren hocaları tanımak, dünyayı tanımak ile eş değerdi. Çünkü paylaşacak o kadar değerli anılara sahiptiler ki, mühim olan onları dikkatle dinlemek ve onları anlayabilme yeterliliğine ulaşabilmektir.

Her zaman enerjik bir yapıya sahip olan ve yaptığı her işi büyük bir hız içinde tamamlamayı adet haline getirmiş yapısıyla Prof. Diyarbekirli, son olarak Akdeniz Üniversitesi'nin ev sahipliğinde 15.10.2010 tarihinde Antalya'da yapılan İpek Yolu Sempozyumu'na katılmıştır. Türkiye'den pek çok kurumun iştiraki ve katkısı ile gerçekleşen bu organizasyonda, Erken Dönem Türk Sanatını dünya-

³ Mikhail Gryaznov, *Archaeologia Mundi, Sibirie du Sud*, Les Éditions Nagel, Genève 1969, s. 135.

da ve Türkiye’de temellendirilen bilim insanı olarak tanınlan Prof. Diyarbekirli, *Son Kervan* adlı belgesel sunumun ardından bir zamanlar Unesco’nun düzenlediği ekspedisyonlara-gezi- sayısız kez katılan Türkiye Delegesi olarak kendi orjinal görselleri ile zenginleştirilmiş bilgi birikimini ve tecrübelerini aktararak büyük beğeni toplamıştır.

Prof. Nejat Diyarbekirli’nin vurgulanması gereken bir başka özelliği -bence en önemli özelliği-, yazılı ve görsel bir arşiv oluşturmak için daha akademisyenliğinin ilk yıllarından itibaren kendi emeği ile oluşturmaya çalıştığı *Arşiv - Kütüphanesidir*. 45 yıl önce başladığı ve hemen her sene gerçekleştirdiği Orta Asya gezilerinde; 1987 - 2001 yılları arası UNESCO İpek Yolu Projesi kapsamındaki ekspedisyonlarda; 50 yıllık meslek hayatı boyunca her fırsatta çıktığı Anadolu gezilerinde; Avrupa ve Amerika’ya yaptığı seyahatlerde Türk Dünyasının yayıldığı coğrafyalardaki yaşam, kültürel zenginlik ve mimari gelişmelerini, erken dönemlerden başlayarak günümüze kadar izlenebilir kılabilecek ne kadar malzeme varsa toplamıştır. Bunların arasında birçoğu “out of print” olmuş *9000 civarında kitap, 563 adet ayrı basım*, değişik konularda yazılmış *3005 makale, 8449 civarında dergi ve ansiklopedi fasikülü* gibi basılı; çoğunu kendisinin çektiği *48.000 dia/slayt, 24.322 adet fotoğraf/resim, 25.600 adet negatif ve 19.939 adet kontak kopya, 53 adet video film, 53 adet CD ve 1264 adet kartpostal* gibi görsel malzeme bulunmaktadır.

Bahsi geçen malzeme, Macaristan’dan Kamçatka’ya kadar olan geniş coğrafyayı, Paleolitik dönemden günümüze sarkan bir periyodu kapsamaktadır ve daha onlarca doktorant çıkaracak kapasiteye sahiptir.

Uzun soluklu bilim ve araştırmanın birikimi ve en büyük zenginliği olan bu muazzam arşiv; farklı pek çok konuda toplanmış eserin, fotoğraf ve dia pozitifin yanında Prof. Diyarbekirli’nin, Sanat Tarihine çok büyük zevkle adanmış hayatına dair izlerin takip edileceği bir yaşanmışlığı da içinde saklamaktadır. Bugün bu Arşiv – Kütüphane, İstanbul Yeditepe Üniversite Bünyesinde yeni yetişecek araştırmacılara hizmet vermektedir.

Konu İçerikleri: Avrasya boyunca göçerlerle ilgili çalışmalar arttıkça, örneğin kazı malzemeleri farklı dillerde de yayınlanıp, farklı bilim insanları düşünceleri ile bu tartışmalara katıldıkça, bölge kültürleri ile ilgili daha doğru bir kronoloji çizilmeye ve bölgeler arası farklılıklar daha net anlaşılmaya başlandı.

Ancak Diyarbekirli’nin döneminde gerek kazıların azlığı ve yayınların görece tek bir dilde –Rusca- yoğunlaşması, üstüne üstlük bilimsel çalışmaların üzerindeki siyasi baskılar, İskitlerin Türk bilim insanları arasında doğru algılan-

mamasına neden olmuştur. Üstelik Türkiye'de Çin kroniklerini kullanan tarihçilerin etkisi ile, Türk tarihini Hunlarla beraber başlatmak eğilimi hâkim olmuştur. Hocamız da konuşmalarında bu konuya dikkat çekerek, Türklerin Asya'daki arkeolojik verilerinin Hunlardan çok önceye gittiğini belirtiyordu. Son zamanlarında yeniden eline aldığı Hun Sanatı kitabını da bu mantıkla değerlendirmek istediğindedir. Bununla birlikte Yeditepe Üniversitesine geçmeden önceki özel kütüphanesinin katalog düzenlemesi bu yeni anlayış dışındadır.

Hun Dönemi: Orta Asya topraklarında hüküm süren ilk devlet olarak tanınan Hunların kurgan kalıntıları, Altay - Sayan dağları ve Tanrı dağları arasında kalan yaşam merkezleri taranmıştır. Yapılan kazılar sonucu gün ışığına çıkarılan buluntuların çoğu Ermitage Müzesinde koruma altına alındığından dolayı eserlerin buldukları seksiyonlardan bire bir dia, siyah beyaz ve renkli resim çekimleri yapılmıştır. Ayrıca Hun döneminin özelliği olan mumyalanmış cesetler, British Museum'daki Ordos bronzları, Kazakistan Tarih Müzesindeki Esik Kurganı buluntuları, Pazırık, Moğalistan Tarih Müzesindeki Noin Ula kurganları ve buluntuları kare kare tespit edilmiştir. Bazı kurgan mezarları kazılırken açılışlarından ve buluntuların topraktan çıkarılıp müzeye intikalleri sağlanana kadar ki süreçleri fotoğraflanmıştır.

Hunların Avrupa'da kurmuş oldukları devlet ile de ilgili dökümanlar, konu ile ilgili olarak Macaristan'da yapılan müze ve arazi çalışmalarına katılıp yaptığı araştırmalar da bu dönemin içinde yer almaktadır.

Göktürk Dönemi: Dönemin en önemli buluntusu olan Orhun Anıtları için Moğolistan bölgesinde çalışılmış, Kül Tiğın, Bilge Kağan ve Tonyukuk anıt mezarları incelenmiş planları çıkarılmış, restitüsyon çizimleri, fotoğraf arşivi oluşturulmuş, ayrıca kült alanlarının önündeki balbal denen heykeller hakkında belli bir tipoloji oluşturabilmek için fotoğraf arşivi oluşturulmaya çalışılmıştır. Kazıyı yapan arkeologlarla (Lumir Jisl ve Elenora Novgorodova) sohbetleri, Kültüğün külliyesi ile ilgili Dünya'da yapılan ilk restitüsyonu çizilmesine vesile olmuştur.⁴

Ugur Dönemi: Bu dönemin medeniyetini incelenmek üzere Çin'in Sincan eyaletinde incelemeler yapılmıştır. Uygur Kağanlığı dönemi içinde kalan neredeyse tüm yerleşim merkezleri, özellikle Moğalistan sınırları içinde kalan başkent Karabalgasun ve Çin'deki yazlık başkent Idikut (Hoço), Turfan, Bezeklik, Yarhota, Murtuk, Toyuk, Dunhuang'da Budizme ait mağara tapınaklar, Ming-öy'ler (manastır) incelenmiş, duvar resimleri fotoğraflanmıştır. Bu bölgelerde eskiden yaşayan halkların etnografik verileri ile bugün halen yaşayan 20-25 bin

⁴ Nejat Diyarbekirli; "Orhun'dan Geliyorum", **Türk Kültürü**, 198-199, 1976, s.1-64

kişilik Uygur topluluğu arasındaki geleneksel yaşantının sürdürülebilirlik bakımından uyum içinde olup olmadığı sosyolojik açıdan araştırılarak tespitler yapılmış ve dosyalar oluşturulurken resimlerle somutlaştırılmıştır. Özellikle günümüzde de çok önemli bir konu olarak güncelliğini koruyan yer altı suları ve sulama kanalları *Karıklar*, topluluğun sosyo - ekonomik yaşantıları, yayıldıkları dar alandaki yaşam merkezleri ve doğa harikaları Aydın köl, Alevli Tak (Alevli dağ), Murtuk nehrinin akış yolu üzerinde hayat verdiği vaha yerleşimleri belgelenmiştir. Malzemeler arasında buralarda yetişen ve 1001 gece masallarında geçen dillere destan egzotik meyvelerin dahi fotoğraflarını bulmak ve kurutuldukları ahşap kulübeleri görmek mümkündür. Bu fotoğraflar ile geçmiş ve günümüz arasında köprü oluşturulmuştur.

Aynı bölgeden Budizm ile ilgili stupa, vihara gibi mimarilerin dışında, Budist sanat merkezleri incelenmiş, sutralarla ilgili görsel ve yazılı malzemeler derlenere fotoğraflarla belgelenmiştir.

Bu incelemeler sonunda *Afganistan Bölgesi* özellikle Gazne sanatı başta olmak üzere araştırılmıştır. İslamiyet'in kabulü ile başlayan sanattaki değişim ve etkileşimler incelenmiştir. Afganistan'da Şıbılğan, Anhoy, Mehmene, Herat'taki sanat merkezleri incelenmiş; ayrıca halı sanatının geliştiği bu bölgelerde Türkmenistan ve diğer ülkelerdeki Türkmen aşiretlerinin geliştirdikleri farklı motif repertuarının halılar üzerindeki uygulamaları araştırılmış, belgelenmiş ve resimlenmiştir.

Türkistan ve İran Bölgesi, Türk boylarının yayıldıkları yerleşim merkezlerinde oluşturdukları anıtlar, mezar yapıları, saraylar ve mimari açıdan önemli eserler incelenmiş yapı analizleri, malzeme çeşitliliği fotoğraflarla belgelenmiştir.

Kuzey Afrika özellikle Mısır; Kahire Bölgesi, idareci sınıfı Kıpçak boyu olan Memluk hanedanlığı zamanında oluşturduğu kültürel zenginlik açısından incelenmiştir. Kahire müzesinde yer alan ve gölge sanatının en eski örneklerini oluşturan karakterler tespit edilerek Uzak Doğu coğrafyalarındaki izleri araştırılmış, Kahire İslam Müzesi incelenerek fotoğraflanmıştır.

Değişik zaman ve tarihlerde dolaşılan ve incelenen bu bölgeler, daha sonra 1987 yılı itibariyle başlayan ve 12 yıl süren **UNESCO İpek Yolu Projesi** kapsamında güncellenme ve yeniden incelenme fırsatı bulmuştur. Bilgiler yeniden değerlendirilirken görsel ve yazılı arşiv de yeniden zenginleştirilerek güncellenmiştir.

Kütüphanenin özel ilgi alanları:

Azerbaycan Bölgesi özel ilgi alanı olarak incelenmiş, Türk sanatının ulaştığı bu bölgelerdeki farklılıklar incelenmek üzere belgeler toplanmıştır. Hindistan ve buradaki eserler ayrı bir çalışma konusunu oluşturur.

Türk Halıları, özel ilgi alanı içindeki bir diğer konudur. Türk halılarının yayıldıkları bölgelerde incelemeler yapılmıştır. Zengin bir görsel arşivin yanı sıra kendine ait desen çizimleri ile desteklenen koleksiyon, yurt dışında basılan pek çok dergi, kitap ve ayrı basım makalelerle zenginleştirilmiştir. Bütün bu çalışmalar ve birikimler sonucunda İstanbul'da biri 1984 diğer 1994 yıllarında olmak üzere iki defa “*Uluslararası Türk Halıcılığı Kongresi*” düzenlemiştir. Halı konusunda merkezi Londra 'da bulunan ve başkanlığını çok sevgili dostu merhum *Robert Pinner*'ın yaptığı ICOC da, kurucu üye sıfatıyla yer alan Prof. Diyarbekirli'nin teklifi ve ısrarlı tutumu ile adı Türkçe **HALI** olan Uluslararası Süreli bir Dergi çıkması sağlanmıştır. İlk sayısından itibaren hem makale hem de danışma kurulu üyesi olarak dergiye destek veren Prof. Diyarbekirli'nin arşivinde bu dergi 1977'deki ilk sayısından itibaren eksiksiz olarak bulunmaktadır. Konu açısından çok önemli bir yayın olması ve ilk sayılarının artık bulunmaması nedeniyle HALI dergisi, nadir bulunan bir koleksiyon olarak nitelendirilir.

Anadolu'nun tamamında dağınık olarak bulunan Türkmen aşiretlerinin yaşam ve dokuma eserleri hakkındaki bilimsel çalışmalar, görsel ve yazılı eserler kütüphanenin özel alanları içinde yer tutmaktadır. Bunlar 194 klasör içinde, 78 görsel malzeme kutusu ile tasnif edilmiştir.

Prof. Diyarbekirli, çalışma hayatı boyunca ve sonrasında da sanat, kültür, tarih, Türk Sanatı ve Orta Asya sanatları konusunda yayınlanmış dönemin önemli köşe yazarları ve konular hakkında yetkin kişilerin yazılı basında çıkmış makalelerinin yer aldığı 15914 adetlik gazete kupürü arşivi ile de geçmiş yıllarla günümüz arasında bir köprü kurmaktadır.

Bu koleksiyon içinde ayrıca kendi el yazısı ile kaleme alınmış çalışma notları, makale taslakları, yapılan seyahatlerde tutulmuş akıl defterleri(bu kendi deyimidir) günlükler de bulunmaktadır. Zaman içinde değişen “antika ticareti” ve “kaçakçılık” ile ilgili Yönetmelik ve Uygulamalar da bir klasör içinde durmaktadır. Türk Tarih Kurumu Çalıştayları, kendisi için ayrı bir önem arzeden Türkoloji Kongreleri çalışma ve sunum konuları, Ulusal ve Uluslararası Türk Sanatları Kongresi gibi dönemin kültür ve akademik hayatının mihenk taşları olmuş kongrelere bizatihi ve arkadaşlarıyla yaptığı katkılar, düzenlediği Kongrelere katılanların, yazılı ve görsel malzemelerinin bulunduğu dosyalar mevcuttur.

Tüm bunlar, yıllar içinde oluşan kütüphanenin tarihsel değerini daha da detaylandırıcı bir gözle incelememiz açısından bize yardımcı olmaktadır. Tek tek sayıldığında 28474 kalemde oluşan bu kısım, 283 klasörde toplanmıştır.

Ve Hocamızın özveriyle yıllar içinde oluşturduğu bu Arşiv/Kütüphanesi İstanbul Yeditepe Üniversitesi Prof. Nejat Diyarbekirli Kitaplığı ve Görsel Arşivi olarak genç araştırmacılara hizmet etmektedir.

PROF. NEJAT EROL DİYARBEKİRLİ

Akademik CV

Doğum Yeri ve Tarihi:	Adapazarı 17 Haziran 1928
Mezun Olduğu Lise	Saint Joseph Fransız Koleji
Bitirdiği Yüksek Okul	Güzel Sanatlar Akademisi (1954)
Göreve Başlama Yeri ve Tarihi	Güzel Sanatlar Akademisi Türk Sanat Tarihi Enstitüsü (1956)
Çalıştığı Kurumlar	Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi (1956 – 1995) Muğla Üniversitesi (1995 – 1999)
İdari Görevler	Güzel Sanatlar Akademisi Türk Sanat Tarihi Enstitüsü Müdürlüğü (1972 – 1982) Mimar Sinan Üniversitesi Arkeoloji ve Sanat Tarihi Bölümü Türk İslam Sanatı Anabilim Dalı Başkanlığı (1982 – 1995)
Üyelikler	Başbakanlık Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü Üyeliği (1976) ICOC (International Conference of Oriental Carpets) Türkiye Temsilciliği ve Organizasyon Üyeliği (1977 – 2004) UNESCO İpek Yolu Projesi Türkiye Temsilcisi (1987 – 2001) Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu, Atatürk Kültür Merkezi Başkanlığı Bilim Kurulu Üyeliği (1995 – 2001) T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı İstanbul III Numaralı Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Bölge Kurulu Üyeliği (2000 – 2002)
Faaliyetler	Türkiye Turizm Kurumu Müdürlüğü (1957) Türk El Sanatları Sergileri (1958 – 1959)

- Galata Yolcu Salonu El Sanatları ve Tasarım Merkezi (1958 – 1959)
Cumhuriyetin 50.yılı için Burdur Kültür Parkı Burdur Abideler Zinciri Projesi (1973)
Yaygın Yüksek Öğretim (YAYKUR) kapsamında TRT aracılığı ile “İslamiyetten Önce Türk Sanatı” dersleri (1974- 1975)
İsveç Upsala Üniversitesi “Erken Dönem Memlûk Halıları” Prof. Carl Lamm ile birlikte (1960)
Londra Üniversitesi School of Oriental & African Studies’de, “Orta Asya Arkeolojisi ve Maden Sanatı” çalışmaları, Prof. David Rice ile (1962-1963)
- Araştırmalar
- Katıldığı Kazılar
- Düzenlediği Kongreler
- Katıldığı Uluslararası Projeler
- Aldığı Ödüller
- Son Katıldığı Bilimsel Toplantı
- Diyarbakır İç Kale Artuklu Sarayı Kazısı Prof. Dr. Oktay Aslanapa Başkanlığı’nda (1960 – 1961)
I. Milletlerarası Türk Halı Kongresi 7 – 14 Ekim 1984, İstanbul Atatürk Kültür Merkezi
II. Milletlerarası Türk Halı Kongresi 14 – 17 Ekim 1994 İstanbul Harbiye Kültür Merkezi
UNESCO, İpek Yolu Projesi Türkiye Daimi Temsilciliği
“Çöl Yolu”, Şian’dan Kaşgar’a Temmuz – Ağustos 1990
“Deniz Yolu”, Venedik – Osaka Eylül 1990 – Mart 1991
“Orta Asya Step Yolu”, 1991
“Moğolistan’da Göçerlerin Yolu”, 1992
“Budizm Yolu”, 1995
UNESCO Hizmet Madalyası Paris 1993
Uluslararası Orta Asya Araştırmaları Enstitüsü’nün (IICAS) Türkiye Bilim Konseyi Toplantısı ile Bir Kültür Koridoru Olarak İpek Yolu Sempozyumu, Akdeniz Üniversitesi 15.10.2010, Antalya Belek

Nejat Diyarbakirli'yi yukarıda belirttiğimiz gibi 13 Temmuz 2017 tarihinde kaybettik. Kendisi ile ilgili daha hayattayken bir armağan⁵ ve vefatı ile ilgili de üç farklı vefat⁶ yayınlanmıştır. Bu yazıda dile getirmeye çalıştığımız, hocanın farklı yönleri, düşünceleri ve renkli kişiliği ile dokunduğu kişilerde bıraktığı ışığı belirtmek üzerinedir.

Yukarıda kısa özgeçmişini verdiğimiz Hocamızın hayatı ve eserleri konusunda gerekli bilgilere, kendisi hayattayken çıkarılan Armağan kitabındaki makeden ulaşılabilir.⁷

Kendisi ile tanışmamız, İ.Ü. Edebiyat Fakültesi'nde öğrenci olduğum ilk yıllara kadar uzanır. O zamanlar Fakülte'deki Bölümler kendi aralarında öğrencilerin deneyimlerini arttırmak için organizasyonlar düzenlerdi. İ.Ü. Edebiyat Fakültesi Türkoloji Bölümü tarafından düzenlenen Orhun Anıtları ile ilgili toplantıda, Kül Tigin mezar anıtı bezemeleri ile ilgili sunumu yapmam istenmişti. O zaman ki Bölüm başkanımız sevgili hocamız Prof.Dr. Oktay Aslanapa'nın bu isteği ve konu hakkında bilgi edinmem üzere beni Prof. Nejat Diyarbakirli hocalara yönlendirmesi ile 1979 yılındaki bu tanışmamız, bizi kısa aralıklarla önemli projelerin organizasyonlarında bir araya getirdi, 1984 yılındaki I. Halı Kongresinin düzenlenmesi sırasında ise yoğun işbirliğine dönüştü. Fakülte'deki diğer hocalarımla birlikte, kendisinden edindiğim deneyim, bilgi ve düşünceler; akademisyen olarak çok yönlü düşünebilmeye, birikimlerimi dışa aktarım sırasında öz güvene ve farklı disiplinler arasındaki bağlantıları keşfedebilmeye dönüşerek, kendimi daima geliştirmeme yardım etti. Dokunduğu her şeye ışığını ve tertemiz kalbini sunan/yansıtan Sevgili Hocamızın ışığı, içimizde sönmeyen bir bozkır güneşi gibi bizleri aydınlatmaktadır. Bizler de yansıyan ışığı, gelecek nesillere elimizden geldiğince aktarmaya çalışmaktayız. Bıraktığı eserler ve zoru başarıya azmi, bizlere ve bizden sonraki nesillere de yol göstermeye devam edecek.

Unutulmaz insanlar, camiamızda gittikçe azalıyor. Son olarak, Prof. Diyar-

⁵ Yaşar Çoruhlu – Nalân Türkmen – Nuri Seçgin – Anıl Yılmaz, **Orta Asya'dan Anadolu'ya Türk Sanatı ve Kültürü: Prof. Nejat Diyarbakirli'ye Armağan**, Yeni Türkiye Yayınları, Ankara 2006, s. 13-25.

⁶ Nalan Türkmen, "Prof. Nejat Diyarbakirli'nin hayatı ve eserleri", **Sanat Tarihi Dergisi**, Ege Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları, S. XXVI/2, Ekim 2017, s. 423-431; Yaşar Çoruhlu, "Prof. Nejat Diyarbakirli: Bir 'hareket' ve 'düşünce' adamı (17.06.1928 – 13.07.2017)", **Sanat Tarihi Dergisi**, Ege Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları, S. XXVI/2, Ekim 2017, s. 433-445; Anıl Yılmaz, "Prof. Nejat Diyarbakirli (17 Haziran 1928 - 13 Temmuz 2017)", **Cihannüma - Tarih ve Coğrafya Araştırmaları Dergisi**, İzmir Kâtip Çelebi Üniversitesi Sosyal ve Beşeri Bilimler Fakültesi Yayınları, S. III/2, Aralık 2017, s. 233-242.

⁷ Eralp Alışık, "Nejat Diyarbakirli'nin Hayatı", **Orta Asya'dan Anadolu'ya Türk Sanatı ve Kültürü: Prof. Nejat Diyarbakirli'ye Armağan**, Yeni Türkiye Yayınları, Ankara 2006, s. 13-25.

bekirli hocanın hayatında önemli yer tutan ve kahkahası ile hocanın kahkahasına renk katan sevgili dostlarından Prof.Dr. Muhibbe Darga ve hiç beklemediğimiz bir anda Diyarbekirli Kütüphanesini Yeditepe Üniversitesine kazandıran, hocamızın çok sevdiği ve değer verdiği genç kuşak akademisyenlerden Dr. Eralp Alışık ebediyete intikal ettiler. Onlar da bu dünyadan anılarıyla ve eserleriyle öbür tarafa gidenler kervanına katıldılar.

Umarım, sayıları Türkiye’de gittikçe artan Üniversitelerde yetişen yeni kuşaklar, bu yazılar sayesinde bizleri bu noktaya taşıyan hocalarımızın sadece akademik değil, insani yönleriyle de ne kadar güçlü olduklarını, bilimsel rekabetin güçlü dostluğa hiç bir şekilde engel olmadığını ve hayatın tüm güzelliklerini keşfederek nasıl başarıya ulaştıklarını öğrenirler. Ve onlarda bu bayrağı bir sonraki kuşaklara aktarabilirler.

KAYNAKÇA

- Alışık, Eralp, “Nejat Diyarbakirli’nin Hayatı”, **Orta Asya’dan Anadolu’ya Türk Sanatı ve Kültürü: Prof. Nejat Diyarbakirli’ye Armağan**, Yeni Türkiye Yayınları, Ankara, 2006, s.13-25.
- Çoruhlu, Yaşar – Nalân Türkmen – Nuri Seçgin – Anıl Yılmaz, **Orta Asya’dan Anadolu’ya Türk Sanatı ve Kültürü: Prof. Nejat Diyarbakirli’ye Armağan**, Yeni Türkiye Yayınları, Ankara, 2006, s. 13-25.
- Çoruhlu, Yaşar, “Prof. Nejat Diyarbakirli: Bir ‘hareket’ ve ‘düşünce’ adamı (17.06.1928 – 13.07.2017)”, **Sanat Tarihi Dergisi**, XXVI/2, Ekim 2017, Ege Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları, s. 433-445.
- Diyarbakirli, Nejat, “Orhun’dan Geliyorum”, **Türk Kültürü**, 198-199, 1976, s.1-64.
- Gryaznov, Mikhail, **Archaeologia Mundi, Siberie du Sud**, Les Éditions Nagel, Genève, 1969.
- Piotrovsky, Boris, **Frozen Tombs: The Culture and Art of the Ancient Tribes of Siberia**, British Museum Press, London, 1978.
- Rudenko, Sergei Ivanovich, **Frozen Tombs of Siberia: The Pazyryk Burials of Iron-Age Horsemen**, University of California Press, USA, 1970.
- Türkmen, Nalan, “Prof. Nejat Diyarbakirli’nin hayatı ve eserleri”, **Sanat Tarihi Dergisi**, XXVI/2, Ekim 2017, Ege Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları, s. 423-431.
- Yılmaz, Anıl, “Prof. Nejat Diyarbakirli (17 Haziran 1928 - 13 Temmuz 2017)”, **Cihannüma – Tarih ve Coğrafya Araştırmaları Dergisi**, III/2, Aralık 2017, İzmir Kâtip Çelebi Üniversitesi Sosyal ve Beşeri Bilimler Fakültesi Yayınları, s. 233-242.

F.1- Cumhuriyetin 50.Yıldönümü nedeniyle Burdur Kültür Parkı'nda yapılması planlanan *Burdur Milli Abideler Zinciri* çalışmasından bir anı.
Prof. Nejat Diyarbekirli, Prof.Dr. Muharrem Ergin, Heykeltıraş Yavuz Görey

F.2- Gazneli Sultan Mahmut ve Mesut'a ait "Zafer minareleri"nin önünde.
Gazne, Afganistan

F.3- Yakın dostları ile birlikte Moda'daki evinde
Soldan sırayla: Eşi Ayşegül Sarıca, Prof. Dr. Oktay Aslanapa, Prof. Dr. György
Hazai – eşi ve diğer dostlarıyla

F.4- II. Milletlerarası Türk Halı Kongresi ve Orta Asya Halıcılığı açılış konuşmasını yaparken. Harbiye Kültür Merkezi, İstanbul

F.5- Unesco İpek Yolu toplantısı Japonya 1988
Toplantıya katılan delegelerin, Japon Prens H.E. Takahito Mikasa ile
hatıra fotoğrafı

F.6- Unesco 1990 İpek Yolu bilimsel çalışmasının başlangıç noktası
Türkmenistan, Aşkabat

F.7- Unesco 1990, İpek Yolu kervanı Taklamakan çölünde

F.8- Tarihi İpek Yolu'ndaki kervanları temsil eden Çang'an'daki İpek Yolu anıtı

F.9- Aynı anıttan detay. Kervanlar, başındaki ve sonundaki atlı muhafızların eşliğinde güvenle hareket ederlerdi.

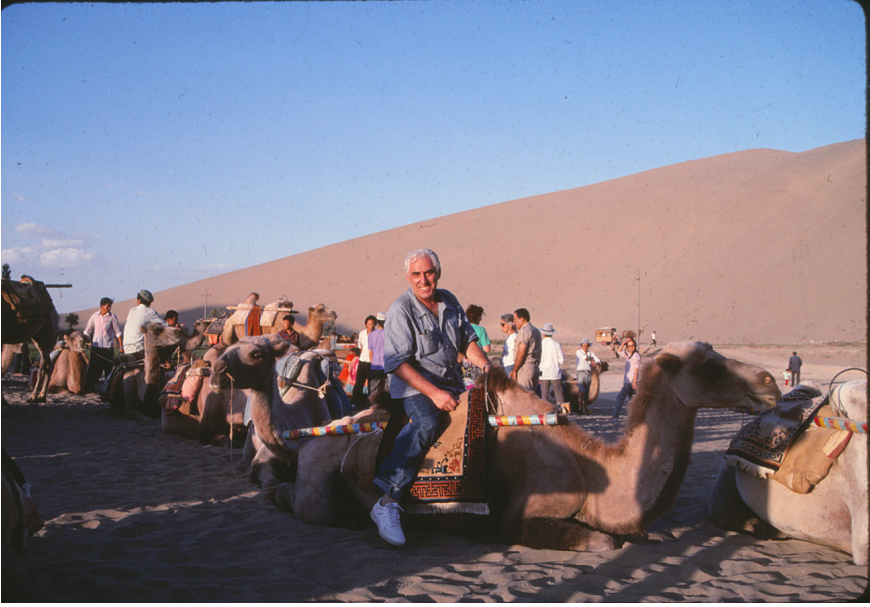
F.10- Yine Çang'an'da, aynı bulvar üzerinde bu sefer Soğdlu tüccarların yüklerini taşıyan Baktriyan develeri

F.11- Temsili imparatoriçe Wu Zetian ve saray mabeyincisi, Unesco Türkiye Temsilcisi Prof. Nejat Diyarbekirli ile birlikte
(Burada temsil edilen imparatoriçe, Tang döneminin en güçlü figürlerinden birisiydi)

F.12- Dünyanın dört bir yanından İpek Yolu projesine katılan delegelerle birlikte Tang dönemi başkenti Çang'an'daki sarayın önünde hatıra fotoğrafı

F.13- Proje kapsamında Takla Makan çölünde İpek Yolu rotasını takip edecek deve kervanları ve Nejat Diyarbekirli

F.14- Prof. Diyarbekirli'nin, yurt formunun Türk mimarisine ne kadar önemli katkı yaptığını ifade etmek için, sıva ile kaplanmış silindirik metal karkaslı çadır mezarda inceleme yaparken çekilmiş bir görüntüsü.

F.15- Unesco İpek Yolu Projesine yaptığı katkılardan dolayı Proje Başkanı Doudou Diène'den “Üstün Hizmet Madalyası”nı alırken. Paris, 14 Mayıs 1993.

F.16- Moda Arif Paşa Köşkü'nde bulunan kütüphanenin ilk düzenlenme aşaması Prof. Diyarbekirli, asistanı Anıl Yılmaz ve Mimar Sinan Üniversitesi Lisans öğrencisi Sabiha Akman ile birlikte.

F.17- Yeditepe Üniversitesi Prof. Nejat Diyarbekirli Kitaplığı ve Görsel Arşivi

